

RAPPORT

Ansvaret för de glömda barnen

Om barn som placeras i samhällets vård – Sverige och Jönköpings län

2008-11-06

Rapporten är en delrapport från folkpartiet liberalernas socialpolitiska arbetsgrupp, som fått partiledningens uppdrag att ta fram en ny barn- och äldrepolitik inför folkpartiets landsmöte 2009.

Arbetsgruppen består av Tobias Krantz, ordförande, Solveig Hellquist, Ismail Kamil, Maria Lundqvist Brömster, Birgitta Rydberg, Torkild Strandberg, Stig-Arne Tengmer, Gilbert Tribo och Barbro Westerholm. Gruppens sekreterare är Karin Liljeblad.

Innehåll

Bättre vård för placerade barn och unga – sammanfattning av våra förslag.....	5
1. Inledning	7
2. Vad vet vi om barn som placeras i samhällets vård?	8
Hur går det för barn placerade i samhällets vård?	12
3. Brister i vården av de placerade barnen.....	15
Kostsam och outvärderad vård.....	15
Riktade insatser i några kommuner.....	15
Institutioner är riskmiljöer	16
Många placeringar avbryts i förtid.....	17
Barns och ungdomars rätt att själva komma till tals	18
Barns behov av trygghet och kontinuitet	19
4. Vikten av insyn, uppföljning och tillsyn	21
Kommunerna brister i ansvaret för de familjehemplacerade barnen	23
Mer än 9 av 10 granskade HVB:n har brister	23
Länsstyrelserna får kritik av Barnombudsmannen	24
5. Bättre vård för placerade barn och unga – förslag och överväganden	25
Referenser	31

Bättre vård för placerade barn och unga – sammanfattning av våra förslag

Det politiska ansvaret för den sociala barn och ungdomsvården

1. Ta det politiska ansvaret för kommunens placerade barn

Länsstyrelsernas granskning visar att många kommuner inte lever upp till sitt ansvar för de placerade barnen. Den politiska ledningen i varje kommun måste vidta kraftfulla åtgärder i den egna kommunen för att komma till rätta med bristerna. Kommunen har tagit över föräldraansvaret för varje placerat barn.

2. Fånga upp placerade barns behov av stöd genom obligatoriska, systematiska rutiner

Placerade barn riskerar i betydligt större utsträckning än andra att få problem med sin hälsa eller i skolan. Obligatoriska, systematiska rutiner bör fastställas på nationell nivå för att fånga upp varje placerat barns eventuella behov av stöd. Vi vill införa systematiska rutiner för läkarundersökningar av varje placerat barn, för undersökning och bevakning av barnets psykiska hälsa samt för utredning och systematiskt stöd till barnets skolarbete.

Barn- och ungdomsvård byggd på kunskap och beprövade metoder

3. Inför auktorisation för att driva HVB (hem för vård eller boende)

Vi ifrågasätter att det inte ställs tydligare krav på den som vill driva ett HVB-hem, med tanke på att de barn och ungdomar som placeras där tillhör samhällets allra mest utsatta. Dagens krav och regler är alldeles för luddiga. Vi föreslår auktorisation, baserat på tydliga kvalitetskrav, för att driva HVB. Vid missförhållanden kan auktorisationen dras in.

4. Gör en nationell satsning på utvärdering och metodutveckling inom den sociala barn- och ungdomsvården

Få insatser inom den sociala barn- och ungdomsvården är utvärderade. Ingen kan i dag svara på vilka insatser som är bra och om en del insatser t.o.m. är skadliga för barnen. Vi föreslår att regeringen gör en överenskommelse med Sveriges kommuner och landsting om en flerårig, nationell satsning på utvärdering och metodutveckling i den sociala barn- och ungdomsvården.

Skarpare tillsyn av den sociala barn- och ungdomsvården

5. Förstärk den löpande tillsynen av den sociala barn- och ungdomsvården

En tillsynsreform bör göras så snart som möjligt för att skärpa barnperspektivet i den sociala tillsynen. Placerade barn och ungdomar måste själva få komma till tals. Barn ska lättare kunna komma i kontakt med tillsynsmyndigheten på sina egna villkor och det ska finnas barnanpassad information för placerade barn. Vi anser också att tillsynsrapporterna ska skickas till samtliga socialnämnder som placerat barn på det HVB som tillsynen berör. Så sker inte regelmässigt i dag.

Barn- och ungdomsvård med barnens behov i centrum

6. Stärk barnens rätt till inflytande

Sedan den 1 april i år har barns rätt att komma till tals stärkts i både socialtjänstlagen och LVU. Mycket återstår dock för att se till att barnens rätt att göra sin röst hörd också får genomslag i praktiken. Flera granskningsrapporter i år har visat att varken socialtjänsten, HVB-hemmen eller länsstyrelserna lever upp till Barnkonventionens intentioner.

7. Ge placerade tonåringar bättre stöd kring sexualitet, graviditet och föräldraskap

En stor andel av de flickor som placeras i samhällets vård blir mammor redan under tonåren.

Även andelen tonårspappor är stor jämfört med jämnåriga kamrater. Vi föreslår att socialtjänsten i alla avtal med HVB-hem ska säkerställa ett systematiskt samarbete med närmaste ungdomsmottagning. Motsvarande samarbeten måste också utvecklas för ungdomar placerade i familjehem. SIS bör ta fram en handlingsplan för stöd till placerade ungdomar i frågor som rör sexualitet, graviditet och föräldraskap.

8. Öppna upp institutionernas ofta slutna miljöer

Kommunerna bör ställa krav på institutionerna när det gäller kontakter med närsamhället. Genom nära samverkan med skolan, idrottsrörelsen och föreningslivet i trakten öppnas institutionerna upp. Det ger de placerade ungdomarna möjlighet till fler positiva kontaktytor i samhället och ökar även transparensen i institutionens verksamhet.

9. Ge alla placerade barn rätt till en "egen" socialsekreterare

Många barn som far illa känner stor ensamhet och misstro mot myndigheter. Kontinuitet i kontakterna är en förutsättning för att kunna bygga upp en förtroendefull relation. I en del kommuner strävar socialtjänsten efter att varje barn ska ha "sin" socialsekreterare. Ett sådant arbetssätt borde fler kommuner ta efter.

10. Ge familjehemmen mer stöd

Många familjehem får inte tillräcklig uppbackning och stöd från socialtjänsten. Ett bra stöd till de familjer som ställer upp som familjehem är en viktig nyckel för att kunna rekrytera fler familjehem. Trygghetssystemen är inte avpassade efter familjehemsföräldrars särskilda situation. Det är därför viktigt att regeringens aviserade utredning om socialförsäkringarna tillsätts snarast. Den ska bland annat belysa familjehemsföräldrarnas villkor i socialförsäkringssystemet.

11. Ta bort tidsgränsen för vårdnadsöverflyttningar

Barnets bästa ska alltid sättas i främsta rummet. Ändå är föräldraperspektivet starkt i socialtjänstens arbete. Även då barn växer upp i familjehemmet flyttas vårdnaden sällan till fosterföräldrarna. Enligt dagens regler ska vårdnadsöverflyttning övervägas när barnet bott i tre år i familjehemmet. Det är lång tid i ett barns liv. Vi anser att tidsgränsen bör tas bort, så att socialtjänsten i stället gör sådana överväganden löpande. Vi anser också att Barnskyddsutredningen noga ska pröva om adoption, utifrån barnets bästa, kan var ett alternativ för en del av de barn som i dag placeras i familjehem.

12. Stärk eftervården för placerade barn och ungdomar

Eftervården av placerade barn och ungdomar är ett eftersatt område. Många placerade ungdomar står helt ensamma som unga vuxna. De måste kunna få fortsatt stöd genom socialtjänstens försorg. En del barn återförenas med sina föräldrar efter att ha bott i familjehem eller på HVB-hem. Socialtjänsten måste ge både föräldrar och barn bättre stöd i de fall de återförenas efter en placering.

Förslagen utvecklas vidare i avsnitt 5 i delrapporten.

1. Inledning

Föräldrarna är de mest betydelsefulla människorna i ett barns liv. Förskolan, skolan och andra människor runt omkring är viktiga komplement. När föräldrarna, av olika skäl, sviktar i sin omsorg och inte förmår ta sitt föräldraansvar påverkar det barnets hela tillvaro och trygghet.

Folkpartiet liberalerna har en lång tradition av att lyfta det glömda Sverige. Det handlar om människor som har svårt att själva göra sina röster hörda. I det glömda Sverige finns barn och ungdomar som far så illa hemma och får så svåra problem att de placeras i samhällets vård. Dessa barn ska ha precis samma rättigheter som alla andra barn i Sverige.

När föräldrarna inte räcker till och inte förmår att ta ansvar för sitt barn måste samhället gripa in och säkerställa att barnet får den trygghet och omsorg som varje barn behöver. När ett barn omhändertas tar samhället över föräldrarnas ansvar för barnet. Erfarenheten visar att samhället inte lyckas tillräckligt väl med den uppgiften. Många av de placerade barnen får inte det stöd de behöver. Skrämmande många av barnen får stora problem som unga vuxna.

Vi vet också att utvärderingar av vården av de mest utsatta barnen i samhället i hög utsträckning saknas. Det gäller både den öppna vården på hemmaplan och den vård som ges till barn som socialtjänsten placerat i familjehem eller på institution. Ingen kan i dag svara på vilka insatser som leder till ett gott resultat för barnen, vilka insatser som inte ger någon effekt alls och vilka som till och med är skadliga för barnen.

Folkpartiets partiledning har tillsatt en socialpolitisk arbetsgrupp som fått i uppdrag att bland annat förnya partiets barnpolitik. Vi bedömer att en av våra viktigaste utmaningar är att se till att de allvarliga bristerna i den sociala barn- och ungdomsvården åtgärdas. I regeringen finns en ambition att stärka socialtjänsten. En rad initiativ har tagits och flera är på gång. Men vi är övertygade om att fler åtgärder behövs för att stärka kvaliteten i vården av de placerade barnen.

I den här delrapporten pekar vi på några viktiga åtgärder:

- Inför auktorisation för att driva hem för vård eller boende (HVB)
- Gör en nationell satsning på utvärdering och metodutveckling inom den sociala barn- och ungdomsvården
- Fånga upp placerade barns behov av stöd genom obligatoriska, systematiska rutiner

Vi har avgränsat delrapporten till att handla om barn som placeras i samhällets vård av socialtjänsten, med stöd av socialtjänstlagen och lagen om särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Den tar inte upp sluten ungdomsvård som påföljd för unga lagöverträdare.

Vi vill markera att det är ett politiskt ansvar att se till att varje placerat barn får sina behov och rättigheter tillgodosedda. Det är uppenbart att de flesta kommuner inte lever upp till sitt ansvar för samhällets kanske mest utsatta barn. Nu måste det förändras. Den sociala barn- och ungdomsvården möter en komplex problembild och det finns inte några enkla lösningar på svåra problem. Men att nöja sig med hur verkligheten för många placerade barn och ungdomar ser ut i dag – det vore att svika barnen.

Tobias Krantz, ordförande i folkpartiet liberalernas socialpolitiska arbetsgrupp

2. Vad vet vi om barn som placeras i samhällets vård?

De barn och ungdomar som placeras i samhällets vård tillhör de allra mest utsatta. Många av dem har föräldrar som av olika skäl inte har förmått att ta sitt föräldraansvar och ge barnet den omsorg och trygghet som varje barn har rätt till. Bland de placerade barnen finns också barn som fått egna svåra beteendeproblem, ofta till följd av omsorgssvikt, våld och andra problem hemma. Gemensamt för alla dessa barn och ungdomar är att de har ett stort behov av stöd och hjälp.

Fyra procent av alla svenska barn och ungdomar blir placerade i familjehem eller på institution någon gång under sin uppväxt. Det innebär att ungefär ett barn per skolklass under uppväxten är med om att samhället tar över föräldrarnas ansvar¹.

Definitioner och begrepp

Placerade barn och ungdomar: barn och ungdomar som socialtjänsten placerat i vård i familjehem eller på en institution.

Social dygnsvård: vård i familjehem, eller institutionsvård för barn och ungdomar.

Familjehem: kallades tidigare fosterhem.

Hem för vård eller boende (HVB): institutioner för barn och ungdomar, som drivs av kommun/landsting eller en privat aktör. Tillstånd krävs från länsstyrelsen.

Särskilda ungdomshem: institutioner med särskilda tvångsbefogenheter. Dessa drivs av Statens institutionsstyrelse (SiS). De är avsedda för ungdomar med allvarliga beteendeproblem, såsom kriminalitet eller missbruk.

Källa: Socialstyrelsen Social rapport 2006

De flesta barn placeras med föräldrarnas samtycke

I Jönköpings län var 716 barn och ungdomar placerade i samhällets vård någon gång under 2007. För hela Sverige var siffran 21 500. Det motsvarar en knapp procent av alla barn och ungdomar i Sverige.²

Barnen placeras antingen i familjehem, eller på en institution för barn och ungdomar. Det är två lagar som reglerar placeringen av barn i social dygnsvård, socialtjänstlagen (SoL) och lagen om särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).

Som framgår av nedanstående tabell placeras majoriteten av barnen med stöd av SoL, vilket innebär att det sker med föräldrarnas samtycke och om barnet är fyllt 15 år, med barnets eget samtycke.

¹ Enligt professor Bo Vinnerljung, Socialstyrelsen

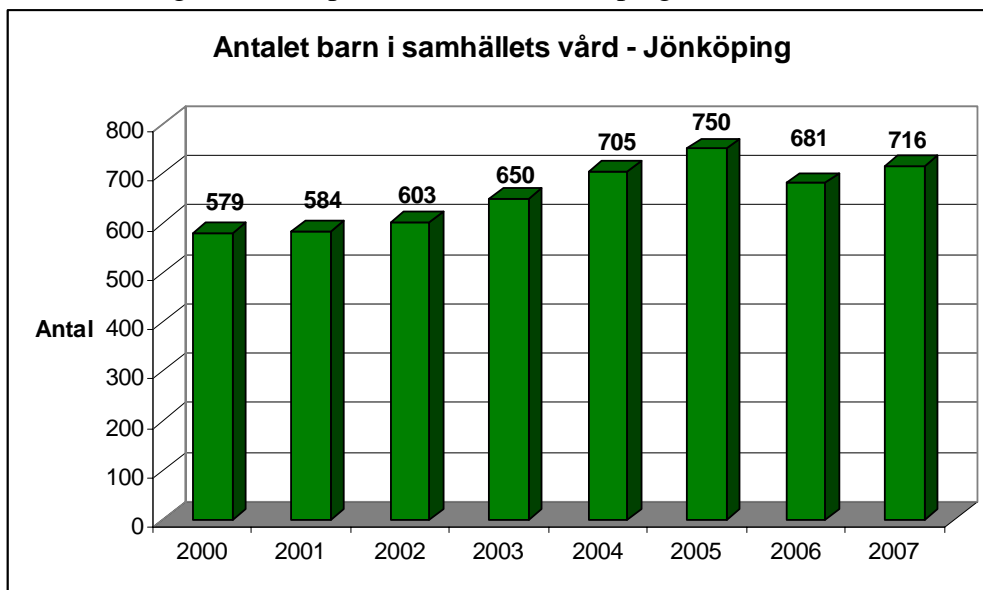
² Socialstyrelsen (2008) *Barn och unga – insatser år 2007*

	Nyttillkomna ³	Insats någon gång under 2007
Vård enligt SoL	4 800	16 200
Vård enligt LVU	140	5 900
Omedelbart omhändertagande enligt LVU	1 000	2 100
Vård enligt Sol och/eller LVU	5 900	21 500

Källa: Socialstyrelsen Barn och unga – insatser år 2007 s 20

Antalet placerade tonåringar har ökat

Det har skett en ökning av antalet placerade barn i Jönköpings län mellan 2000 och 2007.

Källa: Socialstyrelsen Barn och unga – insatser år 2007

Som synes i figuren ovan har antalet barn som omhändertagits av samhället ökat från 579 år 2000 till 716 år 2007. Detta motsvarar en ökning på ca 24 procent.

Tabellen nedan visar de placerade barnens ålder. Tonåringarna utgör den största gruppen bland de placerade barnen och ungdomarna. Som framgår är cirka en tredjedel av de placerade barnen yngre än 13 år.

Två tredjedelar av alla nya placeringar som görs under ett år handlar om tonåringar⁴. Både antalet och andelen placerade barn och ungdomar har ökat under 2000-talet. Ökningen har skett nästan uteslutande i gruppen tonåringar.⁵ År 2000 var 7 500 ungdomar mellan 13-18 år placerade i social heldygnsvård. År 2007 handlade det om drygt 10 000 ungdomar.

Drygt hälften av de placerade barnen och ungdomarna är pojkar⁶. En tendens som Socialstyrelsen sett under senare år är dock att antalet placerade tonårsflickor har ökat. Sedan millennieskiftet har antalet placerade tonårsflickor ökat med 36 procent.⁷

³ Barn som inte haft heldygnsinsats under de senaste 5 åren

⁴ Enligt professor Bo Vinnerljung, Socialstyrelsen

⁵ Socialstyrelsen (2008) *Lägesrapporter 2007 Individ- och familjeomsorg*

⁶ Socialstyrelsen (2008) *Barn och unga – insatser år 2007*

⁷ Socialstyrelsen (2008) *Lägesrapporter 2007 Individ- och familjeomsorg*

	Nyttillkomna	Insats någon gång under 2007
0-12 år	2 000	6 700
13-17 år	3 300	10 100
18-21 år	550	4 700

Källa: Socialstyrelsen Barn och unga – insatser år 2007 s 22

Nedan tabell ger en jämförelse mellan de olika kommunerna i Jönköpings län, länet som helhet samt siffrorna för hela Sverige:

Län	Kommun	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Jönköping		579	584	603	650	705	750	681	716
	Aneby	14	19	24	27	27	22	26	17
	Eksjö	32	25	31	38	43	46	36	37
	Gislaved	36	34	37	38	43	48	49	53
	Gnosjö	17	12	12	16	15	13	10	15
	Habo	8	10	14	17	15	14	15	17
	Jönköping	244	250	250	273	295	315	288	311
	Mullsjö	9	10	15	9	7	7	9	15
	Nässjö	53	55	54	57	73	82	68	77
	Sävsjö	16	16	23	24	27	25	25	22
	Tranås	24	29	36	40	43	52	39	34
	Vaggeryd	14	11	11	8	11	13	7	7
	Vetlanda	55	55	45	50	46	52	49	59
	Värnamo	57	58	51	53	60	61	60	52
	Aneby	14	19	24	27	27	22	26	17
Riket		18 003	18 488	19 189	19 780	20 210	20 309	20 736	21 537

Källa: Socialstyrelsen Barn och unga – insatser år 2000 - 2007

Flest placeringar sker i familjehem

De flesta av barnen och ungdomarna placeras i familjehem. Nästan 80 procent av alla SoL-placeringar och 66 procent av LVU-placeringarna 2007 skedde i familjehem.

Ungefär var femte barn som placerats enligt SoL bor på HVB och 17 procent av de LVU-placerade barnen. En tiondel av de tvångsplacerade barnen har placerats i de särskilda ungdomshem som drivs i Statens institutionsstyrelsens regi (SiS).⁸

	Vård enligt SoL %	Vård enligt LVU %	Omedelbart omhändertagande %	Samtliga placerade barn %
<i>Familjehem</i>	77	66	44	73
<i>HVB som drivs av kommun/landsting</i>	5	3	6	4
<i>Enskilt drivet HVB</i>	16	14	15	15
<i>Hem med särskild tillsyn</i>	0	10	32	4
<i>Eget hem</i>	2	6	-	2
<i>Annan placeringsform</i>		1	4	2

Källa: Socialstyrelsen Barn och unga – insatser år 2007 s 25

Sett över en längre tidshorisont har institutionsvården för barn och ungdomar expanderat kraftigt. Framför allt har det skett en utbyggnad av den enskilt drivna institutionsvården. Nästan 90 procent av HVB-hemmen drevs 2006 i privat regi.⁹

De placerade barnens bakgrund

Socialstyrelsens stora registerstudier visar att barn och ungdomar som placeras i samhällets vård vanligen kommer från familjer där flera olika riskfaktorer samverkar, till exempel ekonomisk fattigdom i kombination med föräldern/föräldrarna missbrukar, eller har en psykisk sjukdom.

Risken för att ett barn någon gång blir placerat under förskoleåren är statistiskt sett så hög som en på sju, om barnet lever med en ensamstående, lågutbildad mamma som är utan arbete och beroende av ekonomiskt bistånd under flera år. För ett barn som däremot lever tillsammans med båda sina föräldrar, där mamman har högskoleutbildad, har jobb och inte behöver ekonomiskt bistånd, är risken mindre än en på tvåtusen.¹⁰ När det gäller tonårsplaceringar ser barnens familjebakgrunder mer olika ut än när det gäller de små barnen¹¹.

I de intervjuer som görs med ungdomar som skrivs in på SIS ungdomshem ger de en skrämmande bild av sin uppväxt. Hälften av flickorna har utsatts för fysisk misshandel och fler än så för psykisk misshandel. 15 procent av flickorna har utsatts för sexuella övergrepp av någon som de stått i beroendeställning till. Ungefär en tredjedel av pojkarna har utsatts för fysiskt och psykiskt våld. Många av ungdomarna berättar om svåra problem i skolan, om att ha utsatts för mobbning eller själva ha mobbat. En fjärdedel av ungdomarna har någon gång gått om en klass och fyra av tio av dem har någon gång varit avstängda från skolan. Ungdomarna berättar också om svåra psykiska problem. Nästan en tredjedel av flickorna och 13 procent av pojkarna känner för att skada sig själva. Fyra av tio ungdomar säger att de har svårt att kontrollera våldsamt beteende. Både pojkarna och flickorna har ofta begått brott, oftast snatteri

⁸ Socialstyrelsen (2008) *Barn och unga – insatser år 2007*

⁹ Socialstyrelsen (2006) *Social rapport 2006*

¹⁰ ibid

¹¹ Enligt professor Bo Vinnerljung, Socialstyrelsen

och/eller misshandel. Pojkarna har begått flera typer av brott än flickorna och varit mer brottsaktiva. De flesta av ungdomarna har omfattande erfarenhet av både alkohol och droger sedan de tidiga tonåren. Ungdomarna uttrycker en stark önskan att få hjälp – framför allt med skolproblem, familjerelationer och sin psykiska hälsa.¹²

Hur går det för barn placerade i samhällets vård?

Forskningen visar på allvarliga brister i samhällets förmåga att ge placerade barn den vård, omsorg och trygghet som varje barn har rätt till. Professor Bo Vinnerljung och hans forskarkollegor vid Epidemiologiskt Centrum vid Socialstyrelsen har gjort registerstudier om utvecklingen för barn placerade i familjehem och i institutionsvård. De visar att dessa barn löper kraftiga överrisker för en negativ utveckling på en rad områden jämfört med andra barn. Det gäller också de barn som omhändertagits tidigt och varit placerade under lång tid.¹³

Kroppsliga hälsoproblem som inte uppmärksammas

Utländska studier har visat att många placerade barn har kroppsliga hälsoproblem. Någon motsvarande svensk studie finns inte. Ett mindre material från Socialstyrelsen (2000) visar dock att två tredjedelar av 108 familjehemsplacerade barn visade sig ha olika former av hälsoproblem som sjukvården inte hade uppmärksammat. Det handlade t ex om synfel och problem med skelett och leder. En majoritet av dessa barn hade varit placerade i tre år eller mer.¹⁴ Bristerna i det medicinska omhändertagandet kan därför inte sägas bero på att barnens biologiska föräldrar underlåtit att söka vård för sina barn.

Hög risk för psykiska problem och för självmord

Familjehemsplacerade barn har fyra gånger högre risk för självmord än andra barn. Om hänsyn tas till socioekonomisk bakgrund och missbruk eller psykisk sjukdom hos föräldrarna är risken dubbelt så hög bland familjehemsplacerade barn, jämfört med andra barn med en liknande bakgrund. Risken för att behöva vårdas på psykiatrisk klinik under tonåren är mellan 6-7,5 gånger så stor för placerade barn jämfört med deras jämnåriga kamrater. Även som unga vuxna löper de ökad risk för att behöva sjukhusvård på grund av psykiatriska diagnoser. Till en del kan det bero på genetiska faktorer då en del av barnen har psykiskt sjuka föräldrar. Men även då dessa barn jämförs med andra barn som har föräldrar med psykiska problem kvarstår överriskerna.¹⁵

Bristande skolresultat

Placerade barn löper ökad risk för att bli lågutbildade som vuxna jämfört med sina jämnåriga kamrater. Forskarna på Socialstyrelsen har jämfört svenskfödda placerade barn med jämnåriga som har mammor med högst grundskoleutbildning. Risken för att de placerade barnen ska bli lågutbildade som vuxna är två till fyra gånger större. Särskilt anmärkningsvärt är att resultaten inte är bättre för de barn som varit länge i stabil familjehemsvård.¹⁶

Många saknar föräldrar som unga vuxna

Internationell forskning visar att den stora majoriteten av de placerade barnen som unga vuxna inte har någon nära kontakt med familjehemmet, eller den institution de bott hos. Flertalet söker sig tillbaka till sin egen familj, som många gånger är allt annat än välfungerande. Svenska studier visar att många av dessa barn också förlorar en eller båda sina föräldrar under uppväxten. Vid myndighetsdagen hade vart sjunde placerat barn förlorat sin mamma och/eller pappa. Vid 25 års ålder hade var fjärde barn varit med om att någon av, eller båda, föräldrarna

---

¹² SiS ADAD-fakta 2005

¹³ Socialstyrelsen (2006) *Social rapport 2006*

¹⁴ ibid

¹⁵ Ibid

¹⁶ Ibid

dött. Dödsorsakerna var ofta missbruk, självmord eller våld.¹⁷ Detta gör att många av dessa ungdomar som unga vuxna riskerar att stå helt ensamma, utan stöd från föräldrar och familj.

En stor andel blir tonårsföräldrar

Jämfört med jämnåriga blir en stor andel av de placerade ungdomarna föräldrar redan under tonåren. 15-20 procent av flickorna som hade kontaktfamilj, eller var placerad i familjehem eller på institution blev tonårsmammor. Bland tonårstjejer i stort är motsvarande siffra tre procent. En studie av hur det hade gått för unga tjejer som placerats på SIS särskilda ungdomshem under tonårstiden visar att var tredje flicka blev mamma före 20 års ålder och var fjärde ung tjej som placerades på HVB på grund av beteendeproblem blev det. Även för pojkarna är siffrorna höga jämfört med jämnåriga kamrater. 5-6 procent av pojkarna som hade kontaktfamilj eller placerades i samhällets vård blev pappa under tonåren. Motsvarande siffra för tonårspojkar i allmänhet är 0,7 procent.¹⁸

Forskningen visar att unga, omhändertagna tjejers graviditet oftast inte är ett medvetet val, men att valet att föda barnet är medvetet. Samtidigt visar forskningen att barn till tonårsmödrar ofta får en problematisk situation. I forskaren Carolina Överliens intervjuer med några omhändertagna flickor på ett särskilt ungdomshem uttrycker de stor längtan efter barn och har många funderingar kring att bli mamma. Överlien menar att den vård som de placerade flickorna får måste innefatta ett aktivt arbete kring frågor som rör graviditet, sexualitet och föräldraskap. Hon föreslår därför att SIS ska ta fram en handlingsplan när det gäller omhändertagna flickor och graviditeter.¹⁹

Dystra resultat för ungdomar som placeras i tonåren

De flesta – två tredjedelar – av alla nya placeringar i familjehem eller på HVB handlar om tonåringar. Registerstudier av hur det har gått för ungdomar som placerats i samhällets vård under tonåren visar på väldigt stora risker för att det ska gå illa i livet. Nedanstående tabell visar en jämförelse mellan pojkar som placerats i tonåren för beteendeproblem och tonårspojkar i allmänhet:

	Tonårspojkar generellt	Placerade pojkar med beteendeproblem
Död vid 25 års ålder	0,5 %	5,5 %
Sjukhusvård vid 20-24 år p g a suicidförsök, psykisk sjukdom eller missbruk	1 %	30 %
Fängelse eller rättspsykiatrisk vård 20-24 år	3 %	44 %
Skyddstillsyn vid 20-24 år	4 %	58 %
Lagförd vid 20-24 år	16 %	75 %
Tonårspappa	0,7 %	8 %
Socialbidrag vid 25 år	6 %	53 %
Max grundskola vid 25 år	10 %	67 %

Källa: Bo Vinnerljung, Socialstyrelsen

Tabellen ovan visar att anmärkningsvärt många av de pojkar som placerats under tonåren på grund av olika beteendeproblem fick en negativ utveckling som unga vuxna. Tre fjärdedelar är lagförda för brott, en stor majoritet har mycket låg utbildning och närmare en tredjedel har

¹⁷ Ibid

¹⁸ Ibid

¹⁹ Överlien Carolina (2007) *Att springa lös, fastna i en förort eller få nåt att bry sig om?* Socionomen nr 6/2007 Forskningssupplement tema Social barnvårdsforskning

varit inlagda på sjukhus på grund av psykisk sjukdom, självmordsförsök eller missbruksproblem. Unga tjejer som placeras under tonåren följer samma mönster, fränsett att de inte i lika hög grad är brottsbelastade²⁰. Däremot har en stor andel av dem blivit tonårsmammor, vilket vi redovisade i ett annat avsnitt ovan.

Ovanstående tabell ger inte hela bilden av hur det går för de placerade tonårspojkarna, eftersom många av ungdomarna får mer än ett av dessa problem. Hur allvarliga sociala problem dessa pojkar får som unga vuxna visar nedanstående ”utförstrappa” som visar ”hur det går” för pojkarna efter avslutad vård.

Pojkar placerade på grund av beteendeproblem	
Lever fortfarande vid 25 år	95 %
och har inte suttit i fängelse eller rättspsykiatrisk vård vid 20-24 år	53 %
och inte heller blivit dömd till skyddstillsyn vid 20-24 år	40 %
och inte heller fått sjukhusvård på grund av suicidförsök, missbruk eller psykisk sjukdom vid 20-24 år	35 %
och inte heller tonårspappa	32 %
och inte heller lagförd för brott vid 20-24 år	20 %
och mer än grundskola vid 25 år	10 %
och inget socialbidrag vid 25 år	8 %

Källa: Bo Vinnerljung, Socialstyrelsen

Kontrasten gentemot tonårspojkar i allmänhet är skarp. Bland tonårspojkar i stort klarar sig omkring 70 procent av dem genom denna trappa utan problem²¹. Mindre än en tiondel av de placerade pojkarna gör det.

²⁰ Socialstyrelsen (2006) Social rapport 2006

²¹ Enligt professor Bo Vinnerljung, Socialstyrelsen

3. Brister i vården av de placerade barnen

Kostsam och utvärderad vård

Redovisningen i det förra avsnittet visar att barn och ungdomar som placeras i samhällets vård har ett väldigt tufft utgångsläge och att de befinner sig i en mycket utsatt situation. Många av dessa barn har varit illa redan tidigt i sina liv och inte fått den omsorg och trygghet som varje barn har rätt till. De skäl som gör att ett barn har omhändertagits har starka samband med negativ utveckling senare livet. Ingen vet heller vad som hade hänt och hur det hade gått om barnet inte hade omhändertagits.²² Inte desto mindre är det synnerligen allvarligt att det går så illa för många av de barn och ungdomar som placerats i samhällets vård.

När ett barn omhändertas tar samhället över föräldraansvaret för barnet. Erfarenheten visar att samhället inte lyckas tillräckligt väl med den uppgiften. Det är den mest ingripande åtgärd som socialtjänsten kan vidta i barnets och familjens liv, oavsett om det sker mer eller mindre frivilligt, eller med tvång. Att det går så illa i livet för många av de barn och ungdomar som har placerats i samhällets vård måste beskrivas som ett stort misslyckande.

Särskilt anmärkningsvärt är därför bristen på kunskap om vilka insatser och vilken vård som leder till ett gott resultat för barnen. Socialstyrelsen skrev så här i Social rapport 2006:

”Mycket lite av den institutionsvård som finns i Sverige har utvärderats. Vi vet inte om behandlingen har positiva, skadliga eller inga effekter alls...”

Den vård och omsorg som placerade barn och ungdomar får måste bli bättre. Vi vet att samhället lägger ansevärd belopp på den sociala barn- och ungdomsvården. Institutionsvården för barn och ungdomar kostade nästan 4,3 miljarder kronor år 2006 och familjehemsvården drygt 3,5 miljarder kronor. Sammanlagt betyder det att placeringen av barn och ungdomar i samhällets vård kostade omkring 7,8 miljarder kronor.²³ Dessa resurser måste kunna användas mer effektivt. Vi anser att regeringen bör ta initiativ till en nationell satsning på en systematisk utvärdering av den sociala barn- och ungdomsvårdens insatser.

Riktade insatser i några kommuner

Det dåliga utfallet i den sociala barn- och ungdomsvården har väckt anmärkningsvärt lite politisk diskussion och lett till alldeles för få åtgärder för att göra något åt det. Det är därför positivt att några kommuner i landet har startat insatser direkt riktade till de placerade barnen för att bättre försöka fånga upp dessa barns behov av stöd²⁴:

Sollentuna är första kommun i landet med att ge varje barn som placeras i dygnsvård en obligatorisk undersökning av barnets somatiska och psykiska hälsa.

Malmö stad planerar tillsammans med IMS (Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete) vid Socialstyrelsen att starta en försöksverksamhet inriktad på systematiska undersökningar av placerade barns hälsa. I projektet ingår socialtjänsten, skolläkarna och

---

²² Socialstyrelsen (2008) *Lägesrapporter 2007 Individ- och familjeomsorgen*

²³ ibid

²⁴ ibid

barnkliniken i Malmö.

Helsingborgs kommun driver ett projekt, med stöd av IMS, för att förbättra skolresultaten för placerade barn. Alla kommunens familjehemsplacerade barn i låg- och mellanstadiet testas med psykologiska och skolpsykologiska instrument. Undersökningen används som underlag för att systematiskt ge individuellt stöd till barnet, familjehemmet och skolan.

En fjärdedel av barnen hade så stora behov av särskilt stöd att de hade personlig assistent eller gick i särskola. Eftersom funktionsnedsättningar eller diagnoser kräver betydligt mer kvalificerade insatser ingick inte dessa barn i projektet. Resultaten vid första mätningen för de övriga barnen visar att de var normalbegåvade, fungerade rätt väl känslomässigt, hade ganska gott självförtroende, samt inte några allvarliga beteendeproblem. De flesta av dem var dock rejält underpresterande i skolan. Förklaringen till det var stora kunskapsluckor. Projektet har gjort att lärarna fått upp ögonen för att de ställt för låga krav på prestationer från dessa barn och undervärderat problemen med barnens stora kunskapsluckor, som helt enkelt gjort att de inte kunnat hänga med i undervisningen. Testerna och de insatser som sattes in har snabbt lett till rejäla förbättringar för många av barnen.²⁵

Det finns all anledning att lyfta fram dessa kommuner som goda exempel på att det går att ta ett samlat och systematiskt grepp för att faktiskt försöka göra något åt de särskilt stora risker som placerade barn har att få problem med sin hälsa och i skolan. Fler kommuner borde följa deras exempel. Folkpartiet bedömer att det är så strategiskt viktigt att systematiskt fånga upp varje enskilt placerat barns behov av stöd att vi förordar att det ska slås fast på nationell nivå att sådana rutiner ska genomföras i alla kommuner.

Det finns också anledning att lyfta fram det förvaltningsuppdrag som socialborgarrådet Ulf Kristeresson i **Stockholms stad** har lämnat om att göra en stor genomlysning av Stockholms samlade insatser för barn som far illa. Genom en sådan kartläggning får stadens politiskt ansvariga bättre förutsättningar att vidta åtgärder som kan leda till viktiga förändringar för barn i utsatta situationer.²⁶

Institutioner är riskmiljöer

Socialstyrelsen menar att bristen på evidensbaserade metoder är särskilt bekymmersamt eftersom det faktiskt finns risker för skadlig vård när man behandlar tonåringar med beteendeproblem i grupp. Forskaren Marie Sallnäs menar att institutioner för barn och ungdomar måste ses som riskmiljöer. I täta institutionsmiljöer, där ungdomarna och vuxna vistas många av dygnets timmar, finns särskilda faror i form av våld och övergrepp från andra ungdomar och från personalen. Det finns också risker i form av negativ gruppåverkan som kan leda till förvärrat negativt beteende.²⁷

Säkerheten för de placerade ungdomarna tas också upp i den nationella tillsyn av HVB för barn och unga som Länsstyrelserna och Socialstyrelsen genomfört 2006 och 2007. Ett antal HVB uppgav själva att det under det senaste året förekommit att placerade barn blivit misshandlade,

---

²⁵ Enligt professor Bo Vinnerljung Socialstyrelsen. Projektet beskrivs i Lärarnas tidning nr 16/2007 "De är spindlar i familjehemsnätet".

²⁶ Kristeresson Ulf, socialborgarråd Förvaltningsuppdrag: *Genomför en genomlysning av Stockholms samlade insatser för barn som far illa*.

²⁷ Andersson Gunvor och Sallnäs Marie (2007) *Svensk barnavårdsforskning – en översikt över ett och ett kvarts år forskningsproduktion*. Socionomen nr 6/2007 Forskningssupplement på temat Social barnavårdsforskning

utsatta för psykisk misshandel i form av kränkningar och mobbning samt sexuella övergrepp. Myndigheterna pekar i sin tillsyn på att säkerheten på institutionerna måste förbättras.²⁸

Det finns en mörk historia av vanvård och allvarliga övergrepp mot placerade barn och ungdomar i den sociala barnvården. Utredningen om vanvård i den sociala barnvården (S2006:5) kartlägger och dokumenterar, på regeringens uppdrag, vad nu vuxna människor berättar om sina upplevelser som placerade barn. Utredningen har lämnat en delrapport om som speglar starka intryck av svåra upplevelser under barndomen. Utredningen beskriver hur barn har varit utsatta för ren misshandel och olika former av övergrepp, men också ”godtycke, nonchalans, ointresse, slarv, inkompetens och låt-gå”. Många människor har genom samhällets försorg och underlåtenhet hamnat i livslånga utanförskap. Utredningen fortsätter sitt viktiga kartläggningsarbete som beräknas vara avslutat den 31 december 2009.²⁹

Många placeringar avbryts i förtid

” – Inte nog med att vi tvivlar på att vården gör nytta – stora delar av den är inte ens genomförbar, för ungarna är inte där.”

Professor Bo Vinnerljung i DN (2006-10-10)

Ett stort problem, framför allt när det gäller tonåringar, är att så många placeringar avbryts i förtid. Varannan placering av en tonåring avbröts i förtid. Ungefär lika stor andel av de ungdomar som återvänder hem efter avslutad placering återkommer inom två år.³⁰

En fördjupande studie om sammanbrott vid placering av tonåringar visar att det vanligaste är att det är den unge själv som avbryter placeringen, ofta genom att rymma eller vägra återvända till familjehemmet eller institutionen. 44 procent av sammanbrotten i vården beror på att barnet själv avbröt placeringen. När placeringen avbryts av tonåringen själv handlar det ofta om att han eller hon till varje pris vill hem igen, till sin familj och/eller kamrater. Ibland handlar det om motstånd mot familjehemmets ambitioner att kontrollera och sätta gränser, eller om motstånd mot socialtjänstens kontroll och att den unge känner sig inspärrad. Många ungdomar är beredda till stora uppoffringar för att slippa åka tillbaka till familjehemmet eller institutionen.³¹

Cirka 35 procent av sammanbrotten berodde på att familjehemmet eller institutionen avbröt placeringen. Det vanligaste skälet är att fosterföräldrarna eller institutionen inte orkar längre och/eller inte vill fortsätta. Ofta ligger stora disciplinkonflikter i botten. I 15 procent av fallen avbröt socialtjänsten placeringen. Detta berodde oftast på förhållandena i familjehemmet/HVB-hemmet inte levde upp till de krav som ställs. Studien visar att det var sällsynt att socialtjänsten avbröt placeringen på grund av negativa eller uteblivna resultat av vården.³²

Det faktum att vården bryter samman så ofta ställer frågan om hur den unge ges möjligheter att aktivt delta i beslutet om placeringen, samt ”frivilligheten” i en placering enligt SoL på sin spets. Många ungdomar som placeras är 15 år eller äldre och deras samtycke till vården krävs därför, inte bara vid placeringstillfället, utan också över tid. Forskarna kunde konstatera att tonåringens eget samtycke hade en undanskymd roll i utredningarna inför en placering och att

²⁸ Länsstyrelserna och Socialstyrelsen (2008) *Hem för vård eller boende för barn och unga: Lägesavstämning från en nationell tillsyn 2006-2007*

²⁹ Utredningen om vanvård i den sociala barnvården, S2006:05 (2007) Delrapport 1

³⁰ Socialstyrelsen (2006) *Social rapport 2006*

³¹ Vinnerljung, Sallnäs och Westermark, Socialstyrelsen (2001) *Sammanbrott vid tonårsplaceringar – om ungdomar i fosterhem och på institution*

³² ibid

det sällan fanns information i ungdomens akt om tonåringens egen inställning till den pågående placeringen.³³

Barns och ungdomars rätt att själva komma till tals

”De glömmar att fråga vad man själv anser om besluten. Det känns som att dom vill gå så fort som möjligt så de får åka hem till sitt hem och liv snabbare.”³⁴

Så beskriver ett barn sina kontakter med socialtjänsten. Barns och ungdomars rätt att själva komma till tals och bli lyssnade till har länge varit ett eftersatt område inom socialtjänsten. I proposition 2006/07:129 *Utveckling av den sociala barn- och ungdomsvården* stärkte regeringen barns och ungas rätt att komma till tals i både SoL och LVU.

Den satsning som gjorts på att stärka kvaliteten i utredningar och uppföljningar av barn och ungdomar i socialtjänsten genom handläggningssystemet BBIC (barnets behov i centrum) omfattar nu de flesta kommuner i landet. BBIC ska ge struktur och ett tydligt barnperspektiv i utredandet. En av ambitionerna med BBIC är att barnets syn på sin situation ska beaktas. Länsstyrelsernas bedömning är att barnutredningarnas kvalitet håller på att förbättras på många håll i landet. De anser att socialtjänsten pratar mer med barnen och täcker in fler områden i barnens liv. Det har också visat sig att kvaliteten i utredningarna blir bättre ju fler gånger barnet kommer till tals. Samtidigt pekar länsstyrelserna på att bilden är splittrad. Det finns också kommuner som visar allvarliga kvalitetsbrister i sina utredningar av barns behov.³⁵

När det gäller uppföljningar av vården har BBIC inte fått samma genomslag. Länsstyrelsernas granskning visar att barnperspektivet inte är tillräckligt utvecklat i socialtjänstens arbete med barn placerade i familjehemsvården. Ett stort bekymmer är den bristande kontinuiteten i socialtjänstens kontakter med de placerade barnen³⁶. För att ett barn ska våga berätta hur han eller hon har det måste det finnas en förtroendefull situation. En sådan byggs knappast upp om barnet ofta tvingas byta socialsekreterare.

I den lägesavstämning som Länsstyrelserna och Socialstyrelsen har lämnat av sin nationella tillsyn av HVB för barn och unga skriver myndigheterna att det finns brister när det gäller barns delaktighet. Över hälften av de granskade hemmen uppfyller inte de uppsatta kriterier för delaktighet. Myndigheterna pekar på att institutionerna behöver förbättra barnens möjligheter till delaktighet genom att ta hänsyn till barnens åsikter utifrån ålder och mognad när det gäller hur behandlingen planeras och genomförs.³⁷

---

³³ ibid

³⁴ Rädda Barnen (2006) *Barns upplevelser i mötet med socialtjänsten*

³⁵ Länsstyrelserna (2008) *Socialtjänsten och barnen. Länsstyrelsernas granskning av den sociala barn- och ungdomsvården 2006-2007*

³⁶ ibid

³⁷ Länsstyrelserna och Socialstyrelsen (2008) *Hem för vård eller boende för barn och unga: Lägesavstämning från en nationell tillsyn 2006-2007*

Barns behov av trygghet och kontinuitet

”Man måste vara beredd att släppa barnet ifrån sig när som helst...Jag tror att detta får många fosterföräldrar att omedvetet hålla igen lite på kärleken. Och det är ju förödande för anknytningen, den som är så viktig för barnets utveckling.”

Annelie Hed, fosterförälder i DN 2007-01-09

Barnkonventionen, Socialtjänstlagen och Föräldrabalken slår fast att barnets bästa ska sättas i främsta rummet. I praktiken får dock ofta föräldrarätten väga tyngre än barnets rätt till en trygg uppväxt. Många placerade barn växer upp under ”preliminära förhållanden”. Grundtanken är att familjehemsplacerade barn ska återförenas med sina biologiska föräldrar. Var sjätte månad ska socialnämnden överväga om barnet ska bo kvar i familjehemmet. Den 1 juli 2003 infördes dock en bestämmelse om att en överflyttning av vårdnaden ska övervägas när ett barn har varit placerat i tre år i samma familjehem.

Socialstyrelsen och Länsstyrelserna gjorde 2006 en uppföljning som visade att mycket få överflyttningar av vårdnaden i praktiken sker. År 2005 gjordes endast 125 överflyttningar av vårdnaden. Barnen hade i genomsnitt bott 7 ½ år i familjehemmet och var i snitt 11 år gamla när överflyttningen skedde. Uppföljningen visade att de flesta av barnen hade bott i hemmet sedan de var riktigt små barn. Rapporten visade vidare att skälen till att så få överflyttningar av vårdnaden sker är dels att socialtjänsten är tveksam till om situationen i familjehemmet är mogen för det, dels att familjehemsföräldrarna tvekar att ta över vårdnaden. De är rädda att stödet från socialtjänsten ska minska och att det ska bli problem i relationen till barnets föräldrar.³⁸ För att ge socialtjänsten vägledning i dessa ärenden tog Socialstyrelsen hösten 2006 fram allmänna råd om socialnämndens ansvar vid behov av ny vårdnadshavare³⁹. Länsstyrelsens bredare uppföljning av socialtjänstens handläggning av barnärenden visar att tendensen är fortsatt densamma. Få överflyttningar av vårdnaden sker.

Ur ett barnrättsperspektiv är detta problematiskt. Strävan måste vara att ge varje barn en så trygg uppväxt som möjligt. Barn som bor länge, eller till och med växer upp, i ett familjehem måste kunna få kontinuitet, trygghet och förutsägbarhet i sina liv. Vi välkomnar därför att Barnskyddsutredningen har fått i uppdrag av regeringen att analysera situationen för långtidsplacerade barn och hur den kan förbättras⁴⁰. Vi anser att det finns anledning för utredningen att överväga frågan om att ta bort tidsgränsen, d v s att barnet ska ha bott i tre år i familjehemmet innan en vårdnadsöverflyttning kan övervägas. Tre år är lång tid i ett litet barns liv och ett barn knyter an. En möjlighet vore att istället göra dessa överväganden löpande utifrån barnets bästa.

Adoption istället för familjehemsplacering?

Vi menar att det finns anledning för Barnskyddsutredningen att noga pröva frågan om adoption utifrån barnets bästa kan var ett alternativ för en del av de barn som i dag placeras i familjehem. Adoptera betyder att uppta som sin egen. En adoption innebär ett starkare juridiskt ansvar för den som adopterar än om vårdnaden flyttas över. Men adoptionen understryker framför allt känslomässigt för den som adopterar och för det adopterade barnet att de blir föräldrar och barn på riktigt – för resten av livet.

³⁸ Länsstyrelserna och Socialstyrelsen (2006) *Vårdnadsöverflyttning för barn placerade i familjehem*

³⁹ SOSFS 2006:20 *Socialstyrelsens allmänna råd om socialnämndens ansvar vid behov av ny vårdnadshavare*

⁴⁰ Kommittédirektiv 2007:168

En dansk forskningsgenomgång av erfarenheterna i olika länder av adoptioner som insats pekar på att adopterade barn generellt sett växer upp under tryggare förhållanden än barn i familjehem, eller barn som återvänt hem till sin biologiska familj. Forskningsresultaten pekar också på att de adopterade barn i allmänhet har mindre känslomässiga, psykiska och sociala problem och att det går bättre för dessa barn i skolan. Forskningen visar vidare att så kallade öppna adoptioner är att föredra ur ett barnperspektiv, eftersom det ger barnet rätt till kunskap om och möjlighet till kontakt med sina biologiska föräldrar.⁴¹

Studiens genomgång är inte entydigt positiv. Något att noga överväga är risken för sammanbrott, d v s att barnet adoptionen till trots än en gång får sina familjeband upplösta. Studien visar på större stabilitet för barnen än vid familjehemsplacering, men sammanbrott sker också i adoptionsfamiljer, i synnerhet när det gäller barn som är lite äldre när de adopterats.

---

⁴¹ Nygaard Christoffersen m fl (2007): *Adoption som indsats. En systematisk gennemgang af udenlandske erfaringer*. SFI Det Nationale Forskningscenter for velfaerd

4. Vikten av insyn, uppföljning och tillsyn

Placerade barn och ungdomar är i ett starkt beroendeförhållande till både socialtjänsten och de vuxna i familjehemmet, eller personalen på den institution där de bor. En noggrann och regelbunden uppföljning från socialtjänstens sida av hur det enskilda barnet har det är därför av central betydelse. En stark och regelbunden tillsyn av hela verksamheten behövs också för att minska risker för godtycke och maktmissbruk. Den måste också vara ett viktigt led i såväl HVB-hemmens som socialtjänstens kvalitetsarbete.

Socialnämnden i kommunen har ansvar för att följa upp hur barnet har det i familjehemmet eller på HVB-hemmet. Var sjätte månad ska vården övervägas⁴². Den ansvariga handläggaren på socialkontoret ska ha personlig kontakt med barnet minst en gång i halvåret. Ibland behövs betydligt tätare kontakt än så, t ex för mindre barn. Det är socialtjänstens ansvar att upprätta en vårdplan, samt sedan den 1 april i år också en genomförandeplan tillsammans med barnet, barnets föräldrar och institutionen.⁴³

Länsstyrelsen ger tillstånd till HVB och utövar tillsyn över all HVB-verksamhet i länet. De har rätt att inspektera verksamheten och ta del av handlingar. Om det finns missförhållanden på institutionen ska länsstyrelsen förelägga de ansvariga att vidta åtgärder för att komma tillrätta med bristerna. Regeringen har skärpt reglerna ytterligare, så att länsstyrelsen sedan den 1 april i år utan tidigare föreläggande kan förbjuda fortsatt verksamhet om missförhållandena är så allvarliga att det finns fara för barns liv, hälsa eller säkerhet.⁴⁴

Kommunen där ett HVB är beläget utövar den löpande tillsynen. Socialnämnden i kommunen ska underrätta länsstyrelsen om de får reda på missförhållanden vid ett HVB-hem.⁴⁵

Stark kritik har riktats mot brister i kontrollen och tillsynen inom den sociala barn- och ungdomsvården, från till exempel Rädda Barnen⁴⁶. Kritiken har handlat om att kommunerna inte i tillräcklig utsträckning tagit sitt ansvar att regelbundet följa upp det enskilda barnets situation, samt att varken kommunerna eller länsstyrelserna har haft tillräcklig tillsyn av HVB-hemmen. Endast 35 procent av de privat drivna HVB-hemmen granskades under 2006, trots att kommunen är skyldig att göra tillsyn varje år⁴⁷. Kritiken har också handlat om att varken socialtjänsten eller länsstyrelserna i tillräcklig omfattning har tagit reda på hur de placerade barnen och ungdomarna själva upplever sin situation. Barnen har i allt för liten utsträckning fått komma till tals själva och utan att de vuxna i familjehemmet, eller personalen på HVB-hemmet, är med.

---

⁴² Överväganden sker enligt 6 kap 8§ SoL och 13§ andra stycket LVU. Omprövning sker enligt 13§ tredje stycket LVU.

⁴³ Socialstyrelsen och Länsstyrelserna (2008) *Hem för vård eller boende för barn och unga – lägesavstämning från en nationell tillsyn 2006-2007*

⁴⁴ *ibid*

⁴⁵ *ibid*

⁴⁶ Se bland annat Rädda Barnen (2005) *Rakt från hjärtat – tankar och idéer från barn och ungdomar placerade i samhällets vård*.

⁴⁷ SOU 2007:82 *Samordnad och tydlig tillsyn av socialtjänsten*

När det gäller tillsynen av den sociala barn- och ungdomsvården har åtminstone fyra viktiga saker skett under de senaste åren:

- Regeringens proposition om utveckling av den sociala barn- och ungdomsvården (2006/07:129), och riksdagens beslut med anledning av den, stärkte bland annat barns rätt att komma till tals och vässade länsstyrelsens verktyg i tillsynen, på så sätt att de numera kan stänga HVB-hem där det råder grava missförhållanden.
- Länsstyrelserna fick regeringens uppdrag att under 2006 och 2007 förstärka tillsynen av den sociala barn- och ungdomsvården. I granskningen har barn fått komma till tals. Granskningen visar att det finns stora brister i socialtjänstens arbete med barn som far illa och väldigt stora skillnader mellan olika kommuner⁴⁸. Särskilt allvarliga är bristerna när det gäller de placerade barnen, vilket vi berättar mera om nedan.

Nu finns fakta på bordet. Vi vill betona det politiska ansvaret för att i varje kommuns politiska ledning analysera resultatet angående den egna kommunen och vidta åtgärder för att komma till rätta med bristerna.

- Under 2007 och 2008 gör nu Socialstyrelsen och Länsstyrelsen tillsyn över samliga privat drivna och offentligt drivna HVB-hem. En delrapport har lämnats som visar att så många som 144 av 156 granskade HVB hade brister som myndigheterna bedömer behöver åtgärdas⁴⁹. Delrapporten refereras ytterligare nedan. Även om merparten av bristerna inte var av allvarlig art visar rapporten hur viktigt det är med en stark och regelbunden tillsyn av verksamheten och att låta barnen komma till tals i granskningen.
- Utredningen om tillsynen inom socialtjänsten har lämnat sitt slutbetänkande⁵⁰. I betänkandet finns bland annat en rad specifika förslag för att stärka barnperspektivet i tillsynen av den sociala barn- och ungdomsvården och barns rätt att komma till tals⁵¹:
  - Tillsynsmyndigheten ska integrera ett barnperspektiv i verksamheten och utveckla metoder för hur tillsyn som rör barn och ungdomar ska genomföras.
  - Tillsynsmyndigheten ska ta fram information för placerade barn och unga om barnets och den unges rättigheter, om tillsynsmyndighetens uppgift och om vem som ansvarar för tillsynen. Informationen ska också innehålla uppgift om att barn och unga kan ta kontakt med tillsynsmyndigheten vid andra tillfällen än vid tillsynsbesöken, samt hur de kan komma i kontakt med denna. Ansvaret för att ge barn och unga sådan information ska åligga kommunerna och SiS. Tillsynsmyndigheten ska också öka tillgängligheten för barn och unga genom Internet, SMS m.m.
  - HVB-hem för barn och unga ska kontinuerligt besökas för tillsyn, minst två gånger per år, fler om behov föreligger. Minst ett av besöken ska ske oanmält. En bestämmelse om detta bör införas i socialtjänstförordningen. Vid dessa tillsynsbesök ska samtal föras med barnen och de unga. Samtalen ska hållas frivilligt, ske omsorgsfullt och med respekt för den enskildes integritet.

---

⁴⁸ Länsstyrelserna (2008) *Socialtjänsten och barnen – länsstyrelsernas granskning av den sociala barn- och ungdomsvården 2006-2007*

⁴⁹ Länsstyrelserna och Socialstyrelsen (2008) *Hem för vård eller boende för barn och unga – lägesavstämning från en nationell tillsyn 2006-2007*

⁵⁰ SOU 2007:82 *Samordnad och tydlig tillsyn av socialtjänsten*

⁵¹ *ibid*

- En bestämmelse införs i bl a SoL om att tillsynsmyndigheten vid tillsyn alltid kan tala med barn och unga utan att vårdnadshavaren behöver ge sitt samtycke eller vara närvarande vid samtalet.

- En försöksverksamhet med tillsynsombud för barn placerade i familjehem ska genomföras under en treårsperiod. Socialstyrelsen ges i uppdrag att noga följa och utvärdera försöket.

Förslagen har remissbehandlats och bereds nu i regeringskansliet. Regeringen aviserar en tillsynsreform i budgetpropositionen för 2009.

Kommunerna brister i ansvaret för de familjehemplacerade barnen

Familjehemsvården är ett av de områden där Länsstyrelserna riktar riktigt allvarlig kritik mot kommunerna. De skriver att det finns generella brister inom socialtjänstens arbete med familjehemsvården. ”En allvarlig brist som uppmärksammas inom familjehemsvården är att socialtjänsten inte tillämpar de lagar och föreskrifter som ska säkra att barn i familjehem följs upp på ett strukturerat sätt.”⁵²

Länsstyrelserna har i sin granskning av hur socialtjänsten arbetar med barn som placeras i familjehem uppdragat många brister. Utredningar av familjehemmen saknas, familjehemmen är dåligt matchade mot det barn som ska placeras och barn placeras i jourhem för länge. Vårdplaner är ofullständiga eller saknas helt. Socialtjänsten följer ofta in upp hur det går för barnet i skolan och hur barnets hälsa utvecklas. Granskningen visar också att socialtjänsten inte besöker det placerade barnet regelbundet och kontinuitet ofta saknas i barnets kontakter med socialsekreterare. Alla barn får inte prata med sin socialsekreterare i enrum. En del kommuner har lämnat över de uppföljande kontakterna med barnet till ett privat företag, trots att uppföljning är socialnämndens ansvar. Familjehemmen får inte tillräcklig uppbackning.⁵³ Listan över allvarliga brister som uppdragats kan göras ännu längre. Det är uppenbart att kommunerna generellt sett inte lever upp till sitt åtagande gentemot familjehemplacerade barn.

Länsstyrelserna anser att det behövs en ännu grundligare tillsyn av familjehemsvården. Vi delar den uppfattningen. Det är därför bra att regeringen har avsatt 10 miljoner kronor extra i budgetpropositionen för 2009 för tillsyn av den sociala barn- och ungdomsvården.

Mer än 9 av 10 granskade HVB:n har brister

En delrapport har lämnats av länsstyrelserna och Socialstyrelsen kring den nationella tillsyn som för närvarande görs av samtliga HVB i landet som tar emot barn och unga. När delrapporten lämnades hade 156 av landets totalt cirka 420 HVB:n granskats utifrån gemensamma kriterier. Länsstyrelserna bedömer att 144 av 156 granskade HVB:n behöver förbättra sig inom ett eller flera områden. De flesta av bristerna är dock inte av ”allvarlig karaktär” enligt länsstyrelserna.⁵⁴

---

⁵² Länsstyrelserna (2008) *Socialtjänsten och barnen. Länsstyrelsernas granskning av den sociala barn- och ungdomsvården 2006-2007*

⁵³ ibid

⁵⁴ Länsstyrelserna och Socialstyrelsen (2008) *Hem för vård eller boende för barn och unga – lägesavstämning från en nationell tillsyn 2006-2007*

De granskade institutionerna brister framför allt på fyra områden⁵⁵:

1. *Barns möjligheter till delaktighet*

Över hälften av institutionerna ger inte barn tillräckliga möjligheter att kolla till tals och tillräcklig hänsyn tas inte till barnens åsikter. Länsstyrelserna skriver att hänsyn måste tas till barnets åsikter utifrån ålder och mognad när det gäller hur behandlingen planeras och genomförs.

2. *Barnens säkerhet*

Granskningen visar ett antal placerade barn som befunnit sig på institutionen i mer än ett halvår inte haft något besök av socialtjänsten. Som vi beskrev ovan i avsnittet om att institutioner är riskmiljöer förekommer det våld, sexuella övergrepp och mobbning på ett antal HVB. Länsstyrelserna pekar på att säkerheten på HVB-hemmen behöver förbättras genom att kolla att personalen inte brottsbelastad, rutiner för att förebygga och förhindra sexuella övergrepp från andra barn, personal eller utomstående samt rutiner för hur personalen ska agera om ett barn utsätts för övergrepp.

3. *Barnens rätt till utbildning*

Länsstyrelserna pekar på att alla skolpliktiga barn som är placerade i HVB ska ha tillgång till och delta i skolundervisning, utifrån barnets egna förutsättningar. I granskningen uppdagades att 24 barn som varit placerade i fyra månader inte fått gå i skolan alls.

4. *Barnets rätt till hälsa*

Barnets möjligheter till en bra tandhälsa tillgodoses inte tillräckligt. En förklaring som ges är att folktandvården på den ort där de är placerade inte tar emot barnen. Länsstyrelserna pekar också på att ungdomarna måste få kontinuerlig kunskap kring sex och samlevnad och att barnen måste få mer kunskap om beroendeproblematik.

Länsstyrelserna får kritik av Barnombudsmannen

Barnombudsmannen, som har regeringens uppdrag att bevaka att Sverige lever upp till Barnkonventionen, har undersökt barnperspektivet i länsstyrelserna. Barnombudsmannens granskning visar att barns och ungas rättigheter är lågprioriterade hos länsstyrelserna. Inom den sociala tillsynen finns det dock, enligt BO, ett barnperspektiv i de flesta länsstyrelser. Ändå återstår mycket att göra. BOs granskning visar att

- Endast 4 av 21 länsstyrelser har utfärdade direktiv till medarbetarna att barns och ungas synpunkter ska hämtas in i frågor som berör dem.
- Bara 14 av 21 länsstyrelser har identifierat när barns och ungas synpunkter ska hämtas in när det gäller social omvårdnad.
- Färre än hälften av länsstyrelserna anser själva att de hämtar in synpunkter från barn och unga i stor eller mycket stor utsträckning på det sociala området. Tre av länsstyrelserna säger till och med att det inte sker alls.
- Endast sex av 21 länsstyrelser har information anpassad för och riktad till barn och ungdomar. Detta trots att länsstyrelserna har tillsynsansvaret för hela den sociala barn- och ungdomsvården.⁵⁶

⁵⁵ ibid

⁵⁶ Barnombudsmannen (2008) *Vilja och uthållighet. Barnkonventionen i länsstyrelserna 2007*. Barnombudsmannen rapporterar BR2008:02

5. Bättre vård för placerade barn och unga – förslag och överväganden

Samhället har inte tagit tillräckligt ansvar för de barn som placerats i dess vård. I regeringen finns en ambition att förändra detta. En rad initiativ har tagits och åtgärder är på gång:

- Regeringen har stärkt barnets ställning i den sociala barn- och ungdomsvården genom viktiga lagändringar som trädde i kraft den 1 april i år. Ambitionen med förändringarna är också att bidra till en säkrare och mer sammanhållen vård för barnen.
- Socialstyrelsen tar, på regeringens uppdrag, fram kvalitetsindikatorer för den sociala barn- och ungdomsvården och de utvidgar också insamlandet av statistik om insatser för barn och unga i socialtjänsten.
- Den barnskyddsutredning som regeringen tillsatt ser nu över bestämmelserna till skydd och stöd för barn i våra lagar.
- En utredning har nyligen lagt förslag om hur staten kan stödja kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten och åtgärder för att främja tillämpningen av ny kunskap (SOU 2008:18).
- I budgetpropositionen för 2009 aviserar regeringen en tillsynsreform, baserad på förslagen från utredningen om tillsynen inom socialtjänsten (SOU 2007:82). Reformen ska stärka tillsynen över bland annat den sociala barn- och ungdomsvården och stärka barnperspektivet i tillsynen. Under 2009 avsätts 10 miljoner kronor extra till länsstyrelserna för förstärkt tillsyn av den sociala barn- och ungdomsvården.⁵⁷

Med tanke på hur stora bristerna är i vården av placerade barn gör vi bedömningen att ytterligare åtgärder behövs. Nedan pekar vi på några förslag som syftar till att stärka det placerade barnets rättigheter och kvaliteten i den sociala barn- och ungdomsvården.

Det politiska ansvaret för den sociala barn och ungdomsvården

1. Ta det politiska ansvaret för kommunens placerade barn!

Många kommuner lever inte upp till sitt ansvar för de placerade barnen. Nu finns fakta på bordet från länsstyrelsernas omfattande granskning. Den politiska ledningen i varje kommun måste noga analysera resultatet och vidta kraftfulla åtgärder i den egna kommunen för att komma till rätta med bristerna. De placerade barnen har samma rättigheter som alla andra barn i kommunen att få sina behov tillgodosedda. Kommunen har dessutom ett särskilt åtagande gentemot dessa barn, där samhället har tagit över föräldraansvaret för barnets trygghet, omsorg och utveckling.

---

⁵⁷ Budgetpropositionen för 2009, utgiftsområde 9.

2. Fånga upp placerade barns behov av stöd genom obligatoriska, systematiska rutiner

Mot bakgrund av de kraftiga överrisker för att placerade barn har, eller får, problem med sin hälsa och utbildning behövs obligatoriska, systematiska rutiner för att fånga upp varje placerat barns eventuella behov av stöd. Goda exempel att dra lärdom av finns i Sollentuna, Malmö och Helsingborg, vilket vi berättade om ovan.

Vi föreslår här några områden där systematiska rutiner är nödvändiga:

Läkarundersökningar för att stärka barnets rätt till hälsa

Varje barn ska läkarundersökas vid placering i familjehem, HVB eller särskilda ungdomshem. Det behövs också rutiner för bevakning av barnets kroppsliga hälsa under placeringen, samt när barnet lämnar den sociala dygnsvården.

Undersökning och bevakning av barnets psykiska hälsa

Varje barns psykiska hälsa ska undersökas vid placering i familjehem, HVB eller särskilda ungdomshem samt i tonåren. Rutiner för bevakning av barnets psykiska hälsa behövs också under placeringen, samt vid utskrivning ur vården. Det är också angeläget att säkerställa att den unge har tillgång till stöd och vård därefter.

Utredning och systematiskt stöd till placerade barns skolarbete

Varje barn ska vid placering i familjehem, HVB eller särskilda ungdomshem få en skolpsykologisk och pedagogisk utredning. Med den som grund ska varje placerat barn erbjudas systematiskt stöd i skolarbetet utifrån sina egna behov.

En statlig utredning ser för närvarande över gällande bestämmelser till skydd och stöd för barn och unga i socialtjänstlagen och LVU⁵⁸. Vi föreslår att Barnskyddsutredningen får ett tilläggsuppdrag om att närmare utforma ett förslag om systematiska rutiner för att fånga upp det placerade barnets behov av stöd. Dessa rutiner bör slås fast på nationell nivå, i lag eller föreskrifter.

Barn- och ungdomsvård byggd på kunskap och beprövade metoder

3. Inför auktorisation för att driva HVB

Barn och unga som placeras av socialtjänsten på ett HVB, frivilligt eller med tvång, tillhör samhällets allra mest utsatta. Många av dessa barn och ungdomar har svåra erfarenheter med sig i bagaget och en komplex problembild, ofta med egna beteendeproblem. Mot den bakgrunden är det anmärkningsvärt att det inte ställs tydligare krav på den som vill driva ett HVB för barn och unga.

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om hem för vård eller boende, som i sin tur baseras på socialtjänstlagen och socialtjänstförordningen⁵⁹, är alldeles för allmänt hållna. Föreskrifterna slår fast att den som förestår verksamheten vid ett HVB ska ha adekvat högskoleutbildning. I det allmänna rådet, som just är ett råd och inte tvingande, står att utbildningen bör omfatta minst 120 poäng. Inga tydliga krav ställs på övrig personals kompetens, utan föreskrifterna anger bara att föreståndaren ansvarar för att ”personal med lämplig utbildning och erfarenhet rekryteras och introduceras.”⁶⁰

⁵⁸ Kommittédirektiv 2007:168

⁵⁹ Socialtjänstförordningen (2001:937)

⁶⁰ SOSFS 2003:20 (S) Föreskrifter och allmänna råd: Hem för vård och boende

När det gäller institutionens behandling är föreskrifterna också luddiga. Socialstyrelsens föreskrifter innehåller ett antal krav som handlar om skyldigheten att redogöra för och beskriva verksamheten. Däremot ställs inga tydliga krav från myndigheten på vårdens innehåll.⁶¹

Vi menar att kraven för att få bedriva HVB-verksamhet måste skärpas. Vi föreslår att ett system med auktorisation införs för att driva HVB. Socialstyrelsen bör på få i uppdrag att fastställa tydliga kvalitetskrav som det ankommer på den som vill driva ett HVB att visa att verksamheten uppfyller. Detta innebär vidare att auktorisationen kan dras in vid missförhållanden.

Vi menar till exempel att krav bör ställas på att såväl föreståndare som personal vid ett HVB för barn och unga har adekvat högskoleutbildning, om minst 120 poäng. Den som leder verksamheten ska också ha kunskap om barns rättigheter, samt dokumenterad erfarenhet av att möta behov hos barn i utsatta situationer. Krav bör ställas på systematisk kvalitetssäkring av verksamheten, liksom en skyldighet att använda evidensbaserade metoder samt att följa upp och redovisa behandlingsresultat. Hur barnets rätt till inflytande och deltagande garanteras bör också redovisas.

Hur ett system för auktorisation av HVB närmare ska utformas behöver utredas närmare. Regeringen bör ge Barnskyddsutredningen tilläggsdirektiv om att utforma ett sådant system.

4. Gör en nationell satsning på utvärdering och metodutveckling inom den sociala barn- och ungdomsvården

Få insatser i den sociala dygnsvården (familjehemsvård och HVB) och öppenvården är utvärderade. Socialstyrelsen menar att ”det saknas oftast empiriskt stöd för antagandet att de ger positiva resultat, exempelvis att de minskar risken för barns och ungdomars negativa utveckling”. När det gäller vård av tonåringar med beteendeproblem går myndigheten så långt att de ställer den grundläggande frågan – i vilken utsträckning har vården en gynnsam, neutral eller skadlig inverkan?⁶²

Varje kommun kan inte utveckla en evidensbaserad ungdomsvård på egen hand. Det behövs en nationell struktur för att något ska hända på allvar. Betänkandet från utredningen för en kunskapsbaserad socialtjänst (SOU 2008:18) ger ett viktigt underlag för det⁶³.

Vi föreslår att regeringen gör en överenskommelse med Sveriges kommuner och landsting om en flerårig, nationell satsning på utvärdering och metodutveckling i den sociala barn- och ungdomsvården. Den bör inriktas på utvärdering av metoder i befintliga verksamheter och försök med nya metoder och involvera såväl kommuner, gärna i samverkan, som enskilt drivna verksamheter. En sådan satsning på metodutveckling och utvärdering skulle kunna ledas av IMS (Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete) vid Socialstyrelsen.

---

⁶¹ ibid

⁶² Socialstyrelsen (2006) *Social rapport 2006*

⁶³ SOU 2008:18 *Evidensbaserad praktik inom socialtjänsten – till nytta för brukaren*

Skarpare tillsyn av den sociala barn- och ungdomsvården

5. Förstärk den löpande tillsynen av den sociala barn- och ungdomsvården

Tillsynen av den sociala barn- och ungdomsvården var ett eftersatt område under många år. Den särskilda nationella granskning som nu länsstyrelserna gjort av den sociala barn- och ungdomsvården visar hur allvarliga bristerna är. Den löpande tillsynen av den sociala barn- och ungdomsvården måste vara ett högt prioriterat område.

Utredningen om tillsynen inom socialtjänsten (SOU 2007:82) har också pekat på allvarliga brister och lagt viktiga förslag för att stärka tillsynen av socialtjänsten. Vi anser att en tillsynsreform bör göras så snart som möjligt, som skärper tillsynen av bland annat den sociala barn- och ungdomsvården. Det är uppenbart att barnperspektivet i den sociala tillsynen behöver stärkas. Särskilt viktigt är att säkerställa att placerade barn och ungdomar själva får komma till tals. Vi menar vidare att barn och unga lättare ska kunna komma i kontakt med tillsynsmyndigheten på sina egna villkor och att det måste finnas barnanpassad information för placerade barn. Det är också viktigt att gå vidare med utredningens förslag om skärpta krav i socialtjänstförordningen om att minst ett av tillsynsmyndighetens besök varje år bör vara oanmält, samt att samtal alltid ska föras med barnen och ungdomarna som bor där.

Vi föreslår vidare att tillsyns-/inspektionsrapporter ska skickas till samtliga socialnämnder som placerat barn på det HVB som tillsynen berör. Så sker inte regelmässigt i dag.

Barn- och ungdomsvård med barnens behov i centrum

6. Stärk barnens rätt till inflytande

Sedan den 1 april i år har barns rätt att komma till tals stärkts i både socialtjänstlagen och LVU. Mycket återstår dock för att se till att barnens rätt att göra sin röst hörd och ha inflytande också får genomslag i praktiken. Länsstyrelserna uppföljning av socialtjänstens kontakter med placerade barn visar att detta är ett eftersatt område. Granskningen av HVB-hemmen visar att även institutionerna behöver förbättra barns möjligheter till delaktighet. Barnombudsmannens granskning av länsstyrelserna visar vidare att de behöver säkerställa att barnen själva kommer till tals i den sociala tillsynen. Få länsstyrelser har heller barnanpassad information eller har tänkt på hur de i sin verksamhet ska vara tillgängliga för placerade barn och unga.

7. Ge placerade tonåringar bättre stöd kring sexualitet, graviditet och föräldraskap

En stor andel av de flickor som placeras i samhällets vård blir mammor redan under tonåren. Även bland pojkarna är andelen tonårspappor stor jämfört med jämnåriga kamrater. Alla placerade tonåringar måste erbjudas rådgivning om och tillgång till preventivmedel. Ett systematiskt samarbete med ungdomsmottagningarna skulle vara ett sätt att särskilt nå placerade tonåringar med stöd och rådgivning kring sexualitet, preventivmedel, graviditet och föräldraskap.

Vi föreslår att socialtjänsten i alla avtal med HVB-hem ska säkerställa att ett sådant samarbete finns med närmaste ungdomsmottagning, samt utveckla motsvarande samarbeten för ungdomar placerade i familjehem. Det är också uppenbart att de ungdomar som placeras på SIS särskilda ungdomshem behöver mer stöd kring frågor som rör den egna sexualiteten, graviditet och möjlighet till reflektion kring föräldraskap. SIS bör därför ta fram en handlingsplan för att sätta fokus på dessa frågor.

8. Öppna upp institutionernas ofta slutna miljöer

Den slutna miljön på många institutioner för barn och ungdomar är i sig ett problem. Vi menar att kommunerna i större utsträckning ska ställa krav på institutionerna när det gäller kontakter med närsamhället. Genom nära samverkan med skolan, idrottsrörelsen och föreningslivet i trakten öppnas institutionerna upp. Det ger ungdomarna möjlighet till fler positiva kontaktytor i samhället och ökar även transparensen i institutionens verksamhet.

9. Ge alla placerade barn rätt till en ”egen” socialsekreterare

Den 1 april i år trädde de lagändringar i kraft som regeringen genomfört för att bland annat stärka barnperspektivet och barns och unga ställning i den sociala barn- och ungdomsvården. Länsstyrelsernas uppföljning visar att barnperspektivet måste stärkas i många kommuner när det gäller socialtjänstens arbete med barn placerade i familjehems eller HVB. Vi vet att många barn som far illa känner stor ensamhet och misstro mot myndigheter. Kontinuitet i kontakterna är en förutsättning för att kunna bygga upp en förtroendefull relation. I en del kommuner, såsom Östersund, strävar socialtjänsten efter att varje barn ska ha ”sin” socialsekreterare. Ett sådant arbetssätt borde fler kommuner ta efter.

10. Ge familjehemmen mer stöd

Att vara familjehem är ett svårt uppdrag. Många familjehem får inte tillräcklig uppbackning och stöd från socialtjänsten. Många av de placerade barnen behöver också ett omfattande stöd, till exempel i skolan, hos BUP och i hälso- och sjukvården, som familjehemmet ensamt inte kan förväntas ansvara för.

En del barn har så stora behov att en familjehemsförälder kan behöva vara hemma på hel- eller deltid så länge behovet kvarstår. Dagens villkor i trygghetssystemen är dock inte avpassade efter familjehemsföräldrars särskilda situation.⁶⁴ Vi anser att regeringen skyndsamt möjligt ska tillsätta den aviserade utredningen om socialförsäkringarna, där bland annat familjehemsföräldrarnas villkor i socialförsäkringssystemet ska belysas.

I dag råder det brist på familjehem. Ett bra stöd till de familjer som ställer upp som familjehem är en viktig nyckel för att kunna rekrytera fler familjehem. Familjehemsföräldrar som känner att de får rätt stöd, handledning samt uppskattning för sin insats orkar fortsätta med sitt uppdrag och kan förmedla en positiv bild till andra⁶⁵.

11. Ta bort tidsgränsen för vårdnadsöverflyttningar

Barnets bästa ska alltid sättas i främsta rummet. I praktiken är dock föräldraperspektivet starkt i socialtjänstens arbete. Även i de fall då barnet växer upp i familjehemmet sker sällan att vårdnaden flyttas till fosterföräldrarna. Detta trots att en återförening av föräldrar och barn många gånger verkar utsiktslös. Strävan måste vara att ett barn ska kunna växa upp under trygga och förutsägbara förhållanden. För barnets skull är det också viktigt att inte kapa trådarna till de biologiska föräldrarna. Barnet har rätt till sitt ursprung.

Barnskyddsutredningen har fått i uppdrag av regeringen att utreda de långtidsplacerade barnens situation och komma med förslag till förändringar. Vi menar att, med utgångspunkt från barnets bästa, bör socialtjänsten garantera det familjehem som tar över vårdnaden fortsatt stöd på alla plan, så att detta inte blir ett hinder för att ge barnet trygghet i tillvaron.

---

⁶⁴ Proposition 2006/07:129 *Utveckling av den sociala barn och ungdomsvården m m*

⁶⁵ *ibid*

Enligt dagens regler ska en vårdnadsöverflyttning övervägas när barnet bott i tre år i familjehemmet. Tre år är lång tid i ett litet barns liv. Ett barn knyter an. Vi anser därför att Barnskyddsutredningen bör överväga att ta bort tidsgränsen, så att socialtjänsten i stället gör dessa överväganden löpande.

Vi menar vidare att det finns anledning för Barnskyddsutredningen att noga pröva frågan om adoption utifrån barnets bästa kan var ett alternativ för en del av de barn som i dag placeras i familjehem.

12. Stärk eftervården för placerade barn och ungdomar

Eftervården av placerade barn är ett eftersatt område. Alltför många ungdomar som varit placerade i familjehem eller på institution står utan helt stöd när de ska ta sina första steg ut i vuxenlivet. De saknar stabila föräldrar som uppbackning och kan inte heller räkna med familjehemmets fortsatta stöd. Många står därför ensamma som unga vuxna. Den unges tillgång till vuxenstöd måste systematiskt utredas när ungdomar i sena tonåren lämnar familjehems- eller institutionsvården. Unga vuxna som saknar stöd från föräldrar, syskon eller andra närstående måste kunna få fortsatt stöd genom socialtjänstens försorg.

En del barn återförenas med sina föräldrar efter att ha bott i familjehem. Socialtjänsten måste i större utsträckning än i dag ge föräldrar och barn stöd såväl inför som efter en sådan återförening. Att återförenas är inte lätt, varken för föräldrarna eller för barnet. Socialtjänstens stöd kan ha avgörande betydelse för föräldrarnas förmåga att ta sitt föräldraansvar.⁶⁶

---

⁶⁶ Höjer Ingrid (2007) *Föräldrars röster – hur är det att ha sina barn placerade i fosterhem*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset

Referenser

Andersson, Gunvor och Sallnäs, Marie (2007) *Svensk barnavårdsforskning – en översikt över ett och ett kvarts år forskningsproduktion*. Socionomen nr 6/2007 Forskningssupplement på temat Social barnavårdsforskning

Barnombudsmannen (2008) *Vilja och uthållighet. Barnkonventionen i länsstyrelserna 2007*. Barnombudsmannen rapporterar BR2008:02

Höjer, Ingrid (2007) *Föräldrars röster – hur är det att ha sina barn placerade i fosterhem*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset

Kommittédirektiv 2007:168

Kristersson, Ulf, socialborgarråd i Stockholms stad, Förvaltningsuppdrag: *Genomför en genomlysning av Stockholms samlade insatser för barn som far illa*.

Länsstyrelserna (2008) *Socialtjänsten och barnen. Länsstyrelsernas granskning av den sociala barn- och ungdomsvården 2006-2007*

Länsstyrelserna och Socialstyrelsen (2008) *Hem för vård eller boende för barn och unga: Lägesavstämning från en nationell tillsyn 2006-2007*

Länsstyrelserna och Socialstyrelsen (2006) *Vårdnadsöverflyttning för barn placerade i familjehem*

Lärarnas tidning nr 16/2007 ”De är spindlar i familjehemsnätet”

Nygaard Christoffersen, Hammen, Raft Andersen och Jeldtoft (2007): *Adoption som indsats. En systematisk gennemgang af udenlandske erfaringer*. SFI Det Nationale Forskningscenter for velfaerd

Regeringens budgetproposition för 2009, utgiftsområde 9

Regeringens proposition 2006/07:129 *Utveckling av den sociala barn och ungdomsvården m m*

Rädda Barnen (2006) *Barns upplevelser i mötet med socialtjänsten*

Rädda Barnen (2005) *Rakt från hjärtat – tankar och idéer från barn och ungdomar placerade i samhällets vård*.

Socialstyrelsen (2008) *Barn och unga – insatser år 2007*

Socialstyrelsen (2008) *Lägesrapporter 2007 Individ- och familjeomsorg*

Socialstyrelsen (2006) *Social rapport 2006*

SOU 2007:82 *Samordnad och tydlig tillsyn av socialtjänsten*

SOU 2008:18 *Evidensbaserad praktik inom socialtjänsten – till nytta för brukaren*

Statens institutionsstyrelse ADAD-fakta 2005 (www.stat-inst.se/zino.aspx?articleID=7145)

Utredningen om vanvård i den sociala barnavården, S 2006:05 (2007) *Delrapport 1 från Utredningen om vanvård i den sociala barnavården*

Vinnerljung, Sallnäs och Kyhle Westermark, Socialstyrelsen (2001) *Sammanbrott vid tonårsplaceringar – om ungdomar i fosterhem och på institution*

Överlien Carolina (2007) *Att springa lös, fastna i en förort eller få nåt att bry sig om?* Socionomen nr 6/2007 Forskningssupplement tema Social barnvårdsforskning

Socialtjänstförordningen (2001:937)

SOSFS 2003:20 (S) *Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd: Hem för vård och boende*

SOSFS 2006:20 *Socialstyrelsens allmänna råd om socialnämndens ansvar vid behov av ny vårdnadshavare*